
Colloquium: Tien jaar V.S.O. Een confrontatie tussen onderzoek en praktijk

---

Op 22 en 23 april 1982 vond aan de Katholieke Universiteit te Leuven het colloquium *10 jaar V.S.O.* plaats. Het kreeg als 'ondertitel' mee: *Een confrontatie tussen onderzoek en praktijk*. De bedoeling van de initiatiefnemers, de 'Studiegroep voor onderwijsbeleid en -begeleiding van de K.U. Leuven'*, was inderdaad onderzoeksresultaten betreffende een decennium Vernieuwd Secundair Onderwijs beter bekend te maken en ze tegelijk te toetsen aan de praktijkervaring.

De zes thema's – onderwijsbeleid, betrokkenheid van leerkrachten, planning, spanning tussen bureaucrativering en professionalisering, studieloopbanen, financiering en kosten – werden successievelijk in de beide voormiddagen plenair behandeld in een uiteenzetting, telkens gevolgd door de repliek vanuit de praktijk. In de namiddagen werden de groepsdiscussies gehouden. Alvast een succesrijke formule, zo is gebleken.

Onderwijsbeleid in een periode van economische crisis en van demografische neergang

Als eerste spreker gaf W. Wielemans (K.U. Leuven) een samenvatting van het onderzoek met betrekking tot de V.S.O.-beleidsvoering. Vooreerst klaagde de spreker het irrationele gehalte van het onderwijsbeleid aan, als gevolg van het inadequaat reageren op economische en demografische ontwikkelingen, van het ontbreken van een globaal onderwijsplan en van typisch-Belgische spanningen zoals die tot uiting komen in het Schoolpact en in de commu-

nitaire geschillen tussen Vlaanderen en Wallonië.

Overeenkomstig een schema van Leune meende Wielemans in het V.S.O.-beleid als meest beïnvloedende proces dat van politisering te herkennen, evenals een onvoldoende aanwezigheid van professionalisering, naast een te sterke bureaucrativering, vooral in het Rijksonderwijs in tegenstelling tot het Vrij (Katholiek) Onderwijs waar een hogere graad van democratisering, van decentralisatie en van professionalisering merkbaar is.

Ook omdat het onderwijsbeleid momenteel gereduceerd wordt tot een economische en financiële crisisbestrijding – daar waar de crisis veelzijdig is – pleitte de spreker voor een meer actief maatschappij-opbouwend beleid, gericht op democratisering, decentralisatie en professionalisering.

Tegen die achtergrond stelde Wielemans tenslotte vast dat, zelfs bij de verschillen tussen de diverse onderwijsnetten (vooral Rijks- en Vrij Onderwijs), de basisuitgangspunten van het Belgisch onderwijsbeleid – de Grondwet, de schoolpactprocedure, de communitariseringsovereenkomsten – niet langer aangepast zijn en de nood aan ontzuiling en netoverschrijdend denken en handelen duidelijk maken.

In zijn antwoord belichtte R. Beirnaert, Secretaris-Generaal van het Pedagogisch Bureau van het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs, de peilers van het vernieuwingsbeleid in het Katholiek Onderwijs. Samenvattend kan men ze aldus weergeven: prioriteit van de pedagogische keuze van doelstellingen, begeleide geleidelijkheid en continuïteit, samspraak met alle onderwijsparticipanten. De spreker beklemtoonde vooral de nood aan nieuwe overlegorganen (een Nationale Onderwijsraad), betere kansen via een experimenteerwet, verdere democratisering en grotere beleidsruimte voor de scholengemeenschap, de noodzaak van een hervorming van de lerarenopleiding. Tenslotte meende Beirnaert, in tegenstelling tot Wielemans, dat de principes van het Schoolpact wel degelijk blijvende waarde hebben (democratisering,

* Contactadres: Departement Pedagogische Wetenschappen, Vesaliusstraat 2, B-3000 Leuven (België)

vrijheid van onderwijs, subsidiëring . . .), maar dat de uitgewerkte werkingsprocedures inderdaad functioneler kunnen worden uitgebouwd.

Betrokkenheid als kernvariabele in de onderwijsinnovatie

In zijn inleidende beschouwingen typeerde R. Vandenberghe (K.U. Leuven) het V.S.O. als een meerdimensionele vernieuwing: door scholen en leerkrachten moet een groot aantal vernieuwingen in samenhang en tegelijk worden gerealiseerd. Leerkrachten die met een dergelijke complexe innovatie worden geconfronteerd, vragen niet alleen informatie, maar uiten meteen een reeks bekommernissen, gevoelens, vragen, bedenkingen en zo meer, die verschillend van aard blijken te zijn. Deze vormen van betrokkenheid evolueren bovendien van een ik- over taak- naar ander-betrokkenheid.

Onderzoek naar deze betrokkenheid en het inspielen erop via begeleidingsvoorzieningen in het V.S.O. reveleert volgens Vandenberghe de wens van leerkrachten om meer dan nu op problemen i.v.m. de dagelijkse realisatie in de klas te mikken, evenals (bij meer ervaren leerkrachten) op samenwerkingsverbanden met collega's.

Ook rapporteerde de spreker een aantal reacties op de voorbereiding van nieuwe scholengroepen op het V.S.O. en interpreteerde deze resultaten eveneens vanuit de begeleidingsproblematiek. Waar de begeleiding op de 'overstap' momenteel vooral uitgaat van een vakoverschrijdende aanpak, pleitte Vandenberghe voor begeleidingsinitiatieven die meer aansluiten bij en appeleren op de ik- en de taakbetrokkenheid van de leraar, d.w.z die duidelijk maken wat het V.S.O. voor hemzelf als leraar én als lesgever impliceert.

Nationaal V.S.O.-coördinator van het Katholiek Onderwijs R. Standaert repliceerde vanuit de achtergronden van de begeleiding: de groeiende precisering van V.S.O.-doelstellingen en de daarbij aansluitende evolutie van de begeleiding hebben tot op heden geresulteerd in een benadrukken van het adoptiestandpunt: vóór de start in een comprehensief onderwijssysteem worden in hoofdzaak een aanvaarden en verwerven van wenselijk geachte attitudes beoogd. Het gerapporteerde onderzoek toont, aldus Standaert, niettemin de noodzaak aan van een aantal wijzigingen in de voorberei-

dingsstrategie, van een verdere investering in de begeleiding en van een bepalen van prioriteiten. Op dit ogenblik moeten die gezocht worden in het (leren) werken met heterogene groepen via differentiatie en daarmee verbonden het bewust nastreven van de middenschool, wat niet belet dat de verdere jaren van het V.S.O. in de kou mogen blijven staan.

Vernieuwd Secundair Onderwijs en onderwijsplanificatie

F. Deboutte, verantwoordelijke inzake coördinatie in het Katholiek Onderwijs, belichtte de betekenis van de toetreding tot en de uitbreiding van het V.S.O. voor de onderwijsplanning. Daarbij bleek dat een aantal oriënteringsfactoren voor de planning beduidend verschuiven, zoals de veranderde onderwijsstructuur en de daaraan verbonden wijzigingen in schoolvormen, de schaalvergroting van V.S.O.-scholen, het aanbieden van voldoende keuzemogelijkheden, de rationalisatie- en programmatievoorschriften (Belgische begrippen voor wat men internationaal onderwijsplanning noemt) enz. Uit zijn overzicht werd duidelijk dat het V.S.O. vanuit planningsstandpunt interessante mogelijkheden biedt.

F. Ickx, secretaris van het bisdom Antwerpen, maakte enkele aantekeningen bij de verschillende facoren. Hij bepleitte het verder uitbouwen van overleg in een school- en scholengemeenschapoverschrijdend denken en handelen, evenals het concretiseren van een V.S.O.-structuurplan.

De relatie tussen bureaucratiesering en professionalisering

J. Verhoeven (K.U. Leuven) vatte in zijn referaat bevindingen samen uit recent (gepubliceerd) onderzoek. Niettegenstaande de vele participatiemogelijkheden blijft de onderwijsstructuur op de diverse niveaus erg gebureaucratiseerd. Zelfs in de klas, waar leraren een zekere autonomie aan de dag kunnen leggen, wordt het leerkrachtenberoep sterk hiërarchisch bepaald. De leraar vertoont in zijn gedrag dan ook weinig vernieuwing die zou wijzen op de concretisering en een realisatie van de V.S.O.-doelstellingen: met uitzondering van het inschakelen van groepswerk en het minder centraal stellen van doceren bleek het gedragspatroon inderdaad overwegend als traditioneel te kunnen worden getypeerd. In deze verschilt

de V.S.O.-leraar ook weinig van zijn 'traditionele' collega.

Vanuit de vaststelling van het overwegend bureaucratische karakter van de onderwijsvernieuwing vroeg Verhoeven nadrukkelijk meer ruimte voor collegiaal overleg over vernieuwingsdoelstellingen, voor het optimaliseren van de beroepsopleiding en -vervolmaking, meer bepaald met betrekking tot in het V.S.O. verwacht lerarengedrag (bv. observatie en differentiatie), leerlinggerichtheid via eigen persoonlijkheidsvorming, onderwijssociologisch denken.

K. Raeymaekers, directeur van een 'V.S.O.-school van het eerste uur' (H. Pius X-Instituut Antwerpen), ging met de vaststellingen van Verhoeven ten dele akkoord, maar meende dat deze minder een vraagtekens stellen naar het wezen van het V.S.O., dan wel naar o.a. de innovatiestrategie, de opleiding en begeleiding van leerkrachten en de impact van diverse 'vragende partijen'. Raeymaekers stelde dat de innovatie pas reële kansen heeft wanneer zij geënt wordt op een uitgewerkt pedagogisch-didactisch project binnen de school. Dit impliceert: een herprofilering van het directie-ambt in de richting van 'pedagogische animatie', het doorbreken van het vakspecialisme en een vernieuwde aandacht voor algemene vorming. Ook de lerarenopleiding en de begeleidingsinstanties staan duidelijk voor heel nieuwe opdrachten die tot op heden onvoldoende zijn waar gemaakt. Maar bovenal is het nodig een onderwijs te concipiëren dat opgebouwd is van beneden af – dat werkelijk leerlinggericht is – en dus niet gebaseerd wordt op verwachtingen van universiteit, industrie of andere machten.

Het V.S.O. beschouwd vanuit de studieloopbaan van de leerling

J. Van Damme (K.U. Leuven) belichtte enkele markante tendensen uit een (lopend) onderzoek omtrent studieloopbanen van V.S.O.-leerlingen. Zo valt op hoezeer het aanbod van keuzemogelijkheden van school tot school – binnen datzelfde V.S.O. – varieert. Daarnaast blijken de scholen onderling ook sterk te verschillen wat betreft recruitering (intelligentie, sociale klasse . . .), waarbij een herkenning van de vroegere 'status' en een reproductie van de traditionele recruitering opmerkelijk zijn.

Inzake de doorstroming van leerlingen doorheen de zes jaren secundair onderwijs en

meer bepaald met betrekking tot de daarbij gevolgde studierichting, blijken de studieresultaten behaald bij de aanvang van het secundair onderwijs, evenals het intelligentieniveau sterk bepalend te zijn. Ook de sociale herkomst speelt een aanzienlijke rol, terwijl belangstelling van de leerling slechts een geringe tot geen impact heeft. Bovendien wijzen de eerste analyses erop dat de tweejarige (zg.) observatiegraad de facto getypeerd kan worden als een eenjarige brugklas met een tweede 'categoriiaal' jaar.

Bij dat alles is wel duidelijk geworden dat *het* V.S.O. niet bestaat, zelfs niet binnen één onderwijsnet. De schoolgebondenheid van de V.S.O.-realisatie heeft tot gevolg dat sommige instellingen aan de doelstellingen meer beantwoorden dan andere.

J. Verbeek, directeur van het P.M.S-centrum te Neerpelt – een centrum voor school- en leerlingbegeleiding –, meende eenzelfde tendens terug te vinden in eigen onderzoek: begaafdheid en sociale herkomst blijven de belangrijkste determinanten van de studiekeuze. Verbeek zag een gedeeltelijke verklaring hiervoor in een reeks systeemfactoren. Vooreerst is het onderwijsaanbod per school onevenwichtig en tussen scholen onderling ongelijk gerealiseerd. Daarenboven bepaalt de aard van de bovenbouw van de scholen (de onderwijsvormen: algemeen versus technisch/beroepsonderwijs) in sterke mate het keuzegedrag van de leerling. Alle vaststellingen wijzen volgens deze spreker op de absolute noodzaak van de verdere vormgeving van scholengemeenschappen: een autonome middenschool met daarenboven het vrijwaren van het oriëntatiekarakter van de tweede graad (derde en vierde jaar) d.m.v. afschaffing van traditionele onderwijsvormen (algemeen - technisch onderwijs) en verbeterde modulering van leerpakketten.

Kostprijs en financiering van het V.S.O.

Het lag voor de hand dat dit laatste referaat (o.m. in de pers) voor voltreffer zou doorgaan, gezien de Belgische en Vlaamse schoolpacttraditie. E. Raeymaekers (UFSAL Brussel) toonde aan dat het V.S.O. inderdaad duurder is dan het traditionele type II, waarbij wel een zeer opvallende differentiatie moet worden gemaakt naargelang van het onderwijsnet (Rijksonderwijs kost beduidend meer dan Vrij Onderwijs) en daarenboven binnen elk net

naargelang van de schoolgrootte. Gezien het feit dat de overgang naar het V.S.O. nog grotendeels moet gebeuren (in het grootste net, het Vrij Katholiek Onderwijs), vroeg de spreker zich af of dit op korte termijn, gezien de economische crisis, wel kan. Bovendien veroorzaken de structurele aspecten van de crisis een scheef trekking van de overheidsuitgaven – groeiend aandeel van transferten zoals werklozenvergoedingen, schuld, steun aan bedrijven ten nadele van collectieve voorzieningen zoals onderwijs – waardoor de expansie van de onderwijsbegroting sterk wordt beperkt.

Nu is duidelijk, aldus Raymaekers, dat het concept van het *pedagogisch comfort* (spreker bedoelde blijkbaar 'luxe') zal moeten vervangen worden door dat van *pedagogische subsistentie* (behoud van essentiële doelstellingen, met minder middelen te realiseren). Daarbij zal een grondig en objectief onderzoek moeten worden verricht om tot een ernstige kostenbezwaring in het secundair onderwijs te komen, wil men de toekomstkansen van het V.S.O. niet compromitteren. Daarbij kunnen statistiek en financiële gegevens instrumenten zijn.

G. Monard, kabinetschef van de Minister van Onderwijs, sloot zich bij deze analyse aan. Men moet inderdaad oog (leren) hebben voor de financiële weerslag van zowel administratieve als pedagogische maatregelen. Type I is inderdaad duurder, o.a. vanwege de inzet van meer man-uren dan in type II, en naarmate de kwaliteit van dit vernieuwde onderwijs ook beter is, kan men een dergelijke situatie verantwoorden. Toch kan men aan de opvallende verschillen tussen de netten niet voorbijgaan, aldus Monard: remedies moeten inderdaad gezocht worden voor inefficiënt beheer, centralisatie en politisering – factoren die voor kostenstijging verantwoordelijk zijn.

In de slottoespraak van de heer D. Coens, Minister van Onderwijs – voorgebracht door G. Monard – werden de peilers van het onderwijsbeleid voor de komende jaren toegelicht. Zo zal verder werk worden gemaakt van een model voor overleg, onderzoek en begeleiding. Gestreefd moet worden naar een eenheidstype, waarbij positieve verworvenheden van het V.S.O. (horizontaliteit, uitgestelde studiekeuze, modulaire opbouw, positieve oriëntering) behouden blijven, maar dat tegelijk de positieve elementen van het traditionele onderwijs (vooral met betrekking tot het technisch onderwijs) integreert. Bijzondere aandacht zal blijven gaan naar de leerling van het beroepssecundair onderwijs ('Eén op vijf'), naar de creatie van de middenschool, de opleiding en bijscholing van de leerkracht. Bezuinigingen zijn daarbij nodig, zonder dat het echte pedagogische comfort zal worden aangetast.

Het is duidelijk – en dat toonde niet alleen de massale aanwezigheid van zowel beleidsverantwoordelijken als practici en onderzoekers aan – dat dit tweedaagse colloquium als een waar succes mag worden beschouwd. Het opfrissen en preciseren van gekende inzichten evenals het bijbrengen van nieuwe onderzoeksgegevens, waarbij de toets met de praktijk werd gemaakt, zal ongetwijfeld zijn vruchten afwerpen in de nabije en verdere toekomst van het secundair onderwijs in Vlaanderen. Ondertussen verscheen het verslagboek van dit colloquium: Studiegroep voor Onderwijsbeleid en -begeleiding – K.U. Leuven, *Vernieuwd Secundair Onderwijs 1970-1982. Een confrontatie tussen onderzoek en praktijk*. Leuven: Acco, 1982, 396 pp.

H. De Neve

Manuscript aanvaard 25-1-'83